

Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

τε τὰ κατὰ τὸν Βυζαντινὸν κόσμον δὲν εἶχον ἀκόμη ἔξακριβωθῆ, ἐξηνέχθη ἡ γνώμη ὅτι, μετὰ τὸν ἀπὸ τῶν Βανδήλων θριάμβον τοῦ Βελισαρίου, οὐδεὶς πλέον θριάμβος ἐτελέσθη ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει, ἢ βαθμιαία ἔξασθένωσις τοῦ ὁποίου δὲν ἐπέτρεπε τοιοῦτων τελετῶν διοργάνωσιν. Τὴν γνώμην ταύτην ἐπαναλαμβάνουσι, δυστυχῶς, καὶ νεώτεροι ἐρευνῆται περὶ Ρωμαϊκοῦ θριάμβου πραγματευόμενοι, οὕτω δὲ τείνει νὰ πιστευθῆ ὅτι ἡ τοῦ θριάμβου τέλεσις ἐξέλιπε μετὰ τὴν μεγάλην ἐποχὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἡ ἔρευνα ἐν τούτοις τῶν πηγῶν ἄλλα περὶ τοῦ ζητήματος διδάσκει. Ὁ τῆς Βυζαντινῆς περιόδου θριάμβος δὲν περιέχει βεβαίως πάντα τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρχαίου μείζονος Ρωμαϊκοῦ θριάμβου, οὐδ' ἐκκληροῖ πάσας τὰς προϋποθέσεις ἐκείνου, παραμένει ὅμως πάντοτε ὡς μία τελετὴ ἀγομένη ἐπὶ νίκη κατὰ πολεμίων, καὶ διὲ κατὰ τρόπον ὑπενθυμίζοντα ἐν πολλοῖς τὸν Ρωμαϊκὸν θριάμβον, οὕτινος ἀναμφιβόλως εἶναι συνέχεια.

Ὁ τὴν ἐκλειπὴν τοῦ θριάμβου παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς δεχόμενος παρορᾷ καὶ ἀποσιωπᾷ τὰ ἐνδοξότερα σημεῖα τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας. Μεθ' ἐκάστην ὄντως νικηὴν στρατηγῶν καὶ βασιλέων, οἱοὶ ὁ Ἡράκλειος, Θεόφιλος, Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς, Ἰωάννης ὁ Τζιμισκῆς, Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτό-

νος, Ἰωάννης καὶ Μανουὴλ οἱ Κομνηνοί, ἵνα μέρος μόνον ἀναφέρω, ἐτελεῖτο θρίαμβος ἐν τῇ βασιλευσούσῃ, ἀφορμὴν παρέχων εἰς ἐπίδειξιν τῆς ἰσχύος καὶ ἐπιβολῆς τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς χώρας.

Θρίαμβος ἐτελεῖτο μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων ὑπὸ τῶν Φράγκων (1204), ὁπότε ἔπαυσε φυσικὰ τελούμενος, διὰ τὴν ἀναζήσῃ καὶ ἀποδώσῃ τὴν τελευταίαν λάμψιν τοῦ κατὰ τὴν 15 Αὐγούστου 1261, ὅτε Μιχαὴλ Η΄ ὁ Παλαιολόγος ἐν πομπῇ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀπελευθερωθεῖσαν πόλιν. Ἐκτοτε τὸ κράτος καταβεβλημένον ὑπὸ τῶν διηνεκῶν ἀγώνων καὶ περίφροντι διὰ τὴν ἐπαπειλοῦσαν αὐτὸ Τουρκικὴν λαίλαπα, θρίαμβον δὲν ἐτέλεσε.

Μετὰ τὰ σύντομα ταῦτα, τῇ βοήθειᾳ τῶν κειμένων, νομισμάτων καὶ μνημείων τῆς τέχνης, ἃς ἐξετάσωμεν πῶς ἐτελεῖτο κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἢ ἐπινίκιος πομπή, ἣτις ἔκαλεῖτο μὲν καὶ *θρίαμβος*, κυρίως ὅμως *θρίαμβος ἐπινικίων*, *ἐπινίκιος θρίαμβος*, *ἐπινίκιος πρόοδος*, καὶ *ἐπινίκιος προέλευσις*.

Ὁ νικητὴς βασιλεὺς, ὅταν προήρχετο ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ἢ τῶν μεσημβρινῶν χωρῶν τοῦ κράτους, ἀφ' οὗ εἰδοποιεῖ τοὺς ἐν τῇ πρωτεύουσῃ περὶ τῆς ἀγαθῆς ἐκβάσεως τῆς ἐκστρατείας καὶ τῆς ἐπανόδου του, ἤρχετο καὶ παρέμενεν εἰς ἐν τῶν ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἀσιατικῶν ἀνακτόρων, συνήθως δ' εἰς τὸ κατὰ τὴν Χαλκηδόνα τῆς Ἱερείας (Φενέρ Μπαξέ) τοῦτο δ' ἵνα, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀναπαυθῆ, ἀφ' ἑτέρου δ' ἀναμείνῃ καὶ τὴν συγκέντρωσιν τῶν αἰχμαλώτων καὶ λαφύρων, τὰ ὁποῖα θὰ ἐπεδείκνυε κατὰ τὸν θρίαμβον.

Ἡ τοιαύτη τοῦ βασιλέως στάθμευσις ἔκαλεῖτο *μεσάλλαγον*.

Ἐνταῦθα εὐρισκόμενον τὸν βασιλέα, οὐχὶ βεβαίως κατὰ κανόνα, ἔσπευδον τὴν χαιρετίσωσι, πλὴν τῶν συγγενῶν, οἱ συγκλητικοί, ὁ ἑπαρχος τῆς πόλεως καὶ ὁ Πατριάρχης μετὰ πλήθους πολλοῦ βαστάζοντος ἐλαίας καὶ λαμπάδας, διαρκῶς δ' εὐφημοῦντος τὸν νικητὴν.

Ἀπὸ τῆς Ἱερείας ἔπειτα, ἐνίοτε καὶ μετὰ ἀρκετῶν ἡμερῶν πάροδον, ἐξεκίνει ἢ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν

πομπή. Τὸν βασιλέα ἐπιβαίνοντα τοῦ βασιλικοῦ δρόμωνος συνοδεύουσι πολλὰ πλοῖα, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἀκούονται ἤχοι σαλπίγγων, βυκανῶν καὶ κυμβάλων καὶ εὐφημῖαι καὶ ἀλαλαγμοὶ τῶν ἐπιβαινόντων μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν θὰ γίνῃ ἡ ἀπόβασις εἰς τὸν λιμενίσκον τοῦ προαστείου Ἐβδόμου, τοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν τοῦ Μαρμαρᾶ κειμένου, τοῦ σημερινοῦ δῆλα δὴ Μακρίκιοι.

Ὁ βασιλεὺς, ἄλλοτε ἄλλοθεν προερχόμενος, δὲν ἀκολουθεῖ τὸ δρομολόγιον τοῦτο, ἀλλ' ἀποβιβάζεται εἴτε εἰς τὴν *πύλην τοῦ Ρηγίου*, ἐντεῦθεν τοῦ Ἐβδόμου, εἴτε κατὰ τὴν *Ἀκρόπολιν* (Σεράγι Μπουρνοῦ), εἴτε ἐν τῷ Κερατίῳ κόλπῳ εἰς τὰς *Βλαχέρας*, ἢ τὸ *ἀνάκτορον τοῦ ἁγίου Μάμαντος*.

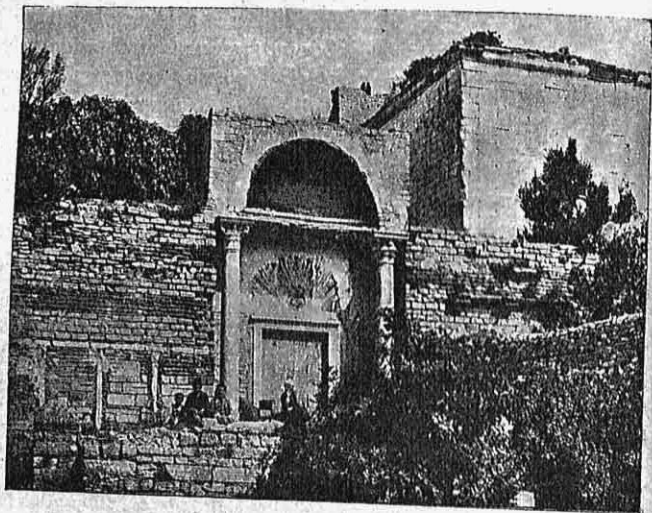
Ὁ λαὸς ἐν τῷ μεταξύ, πληροφορηθεὶς τὴν ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Μαγναύρας κατὰ τὸ Ἐβδομον παρουσίαν τοῦ βασιλέως, σπεύδει νὰ ἐξέλθῃ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως καὶ στεφάνους ῥόδων ἢ ἄλλων ἀνθέων κρατῶν νὰ χαιρετίσῃ καὶ εὐφημήσῃ τὸν ἀνακτα, ἐν ᾧ οἱ αἰχμάλωτοι καὶ τὰ ἐξαιρετὰ λάφυρα συγκεντροῦνται ὑπὸ σκηνᾶς ἐν τῷ λιβαδίῳ τῷ ἔξωθεν τῆς Χρυσῆς πόρτας κειμένῳ, ἐν ᾧ παραμένουσι καὶ τμήματα τοῦ νικηφόρου στρατοῦ. Εἰς προϋπάντησιν τοῦ βασιλέως σπεύδουσιν ἐπ' ἴσης, πλὴν τῆς βασιλίσσης, οἱ συγκλητικοί, οἱ ἀνώτατοι ἄρχοντες καὶ ὁ Πατριάρχης μετὰ τῆς συνόδου.

Ἡ ὥρα τῆς ἐκκινήσεως φθάνει καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπιβαίνων λευκοῦ ἵππου λαμβάνει τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν *Χρυσὴν πόρταν*, εἰς ἣν, προπορευομένου τοῦ λαοῦ καὶ τῆς συγκλήτου, φθάνει, ἀφοῦ προηγουμένως δις σταματήσῃ καὶ προσευχηθῆ ἑὶς τὰ ἔξω τῶν τειχῶν ἱερά, τὸ τοῦ *Προδρομοῦ* δῆλα δὴ καὶ τὸ τῶν *Ἀβραμιτῶν*, ἐν ᾧ τελευταίῳ ἀκούει ψαλλόμενον τὸ *θριαμβευτάλιον* ἢ *νικητικὸν* ἔχον ὡς ἐξῆς· «Δόξα Θεῷ τῷ ἀποδόντι ἡμῖν μετὰ νίκης τὸν ἴδιον δεσπότην· δόξα Θεῷ τῷ μεγαλύναντί σε, αὐτοκράτορ Ρωμαίων· δόξα σοι, Παναγία Τριάς, ὅτι εἶδομεν νικήσαντα τὸν ἴδιον δεσπότην· καλῶς ἦλθες νικήσας, ἀνδρείοτατε δέσποτα».

Κατὰ τὴν τέλεισιν τοῦ θριαμβοῦ ὁ βασιλεὺς ὄφειλε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν διὰ τῆς μεσαίας πύλης τῆς ἐπὶ τῇ

εὐκαιρία ταύτη ἀνοιγομένης Χρυσῆς πόρτας (εἰκ. 1), ἣτις ἀντεστοίχει οὕτω πρὸς τὴν *portam triumphalem* τῆς Ρώμης. Καὶ ἂν ἀκόμη ἡ μεγαλειότης ἐκκινῇ οὐχὶ ἀπὸ τοῦ Ἑβδόμου, ἀλλ' ἀπὸ τῶν Βλαχερνῶν, πάλιν ἔφιππος ἀκολουθοῦσα ἔξωθεν τὸ τεῖχος, πρέπει νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν Χρυσὴν πόρταν καὶ διὰ ταύτης νὰ εἰσέλθῃ.

Παράβασιν τοῦ ἐθίμου τούτου ἔχομεν δὶς, ἐπὶ Ἰωάννου

Εἰκ. 1. — Ἡ μεσαία πύλη τῆς χρυσῆς πόρτας, ὡς ἔχει σήμερον.

τοῦ Κομνηνοῦ τῷ 1126, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κασταμόνος, καὶ ἐπὶ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ τῷ 1168, μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Δαλματίας.

Οἱ δύο Κομνηνοὶ τότε θριαμβεύοντες εἰσῆλθον οὐχὶ διὰ τῆς Χρυσῆς πόρτας, ἀλλὰ διὰ τῆς παρὰ τὴν Ἀκρόπολιν πύλης τῆς ἁγίας Βαρβάρας καὶ ἐκεῖθεν διηρθύνθησαν εἰς τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Σοφίας.

Μετὰ τὴν διάβασιν τῶν αἰχμαλώτων καὶ λαφύρων διὰ τῆς μεσαίας πύλης τῆς Χρυσῆς πόρτας, ἀφικνεῖται ὁ βασιλεύς, παραπορευόμενον ἔχων τὸν υἱὸν ἢ ἀδελφόν, ἐὰν οὗτοι ὑπάρχωσιν, ἐπιβαίνων λευκοῦ Ἄραβικοῦ χρυσοφαλάρου ἵππου, φορῶν χρυσοῦφαντον καὶ περιμάργαρον ἱμάτιον μετὰ θώρακος, στέμμα ἢ στέφανον χρυσοῦν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, σπαθίον περὶ τὴν ὄσφυν καὶ ἐν τῇ χειρὶ κρατῶν σκῆπτρον ἢ χρυσοῦν λόγχην, ὡς περίπου φαίνεται ἐπὶ νομίσματος παριστῶντος τὸν Ἰουστινιανὸν θριαμβεύοντα (εἰκ. 2).

Οὗτος, κατὰ συνήθειαν ἐπικρατοῦσαν ἤδη ἐν Ρώμῃ, μικρὸν πρὸ τῆς πύλης πεζεύει καὶ ἐνίοτε πίπτων προσκυνεῖ εἰς ταπεινώσεως ἔνδειξιν καὶ εὐχαριστίαν τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῇ νίκῃ. Ἐκεῖ ἀναμένουσιν αὐτὸν ὁ ἑπαρχος τῆς πόλεως καὶ ὁ ἀπομονεύς, ὁ παραμείνας δηλαδὴ εἰς φυλακὴν τῆς πόλεως πραιπόσιτος, οἵτινες πίπτοντες προσκυνοῦσι καὶ τοῦ προσφέρουσιν, ὁμοίως κατὰ Ρωμαϊκὴν συνήθειαν, δύο στεφάνους, ἓνα χρυσοῦν μετὰ πολυτίμων λίθων ἐξειργασμένον καὶ ἕτερον ἐκ δάφνης, τῆς νίκης σύμβολον, οὓς καὶ λαμβάνει ἀντιδωρούμενος ποσὸν χρημάτων ὑπερβαῖνον τὴν τιμὴν τοῦ χρυσοῦ στεφάνου. Ἐκεῖ, πρὶν εἰσελθῆναι, ψάλλεται καὶ πάλιν τὸ *θριαμβευτάλιον*.

Ἐπῆρχε συνήθεια ἐν τῇ παλαιᾷ Ρώμῃ ὁ θριαμβεῦων νὰ εἰσέρχεται εἰς τὴν πόλιν ἐπιβαίνων τεθρίππου ὑπὸ τεσσάρων λευκῶν ἵππων συρομένου· τὴν συνήθειαν ταύτην ἐτήρησαν καὶ οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες, οἵτινες πολλάκις ἀναφέρονται θριαμβεύοντες ἐπὶ τοιοῦτου τεθρίππου, χρυσοῦ ἢ ἀργυροῦ μετὰ χρυσῶν κοσμημάτων πεποικιλμένου καὶ σταυρὸν ἐν τῇ χειρὶ ἢ τοὺς προσενεχθέντας στεφάνους κρατοῦντες (εἰκ. 3).

Ἐἶπον πολλάκις, διότι ἀπὸ Ἰωάννου τοῦ Ἰζιμισκῆ, ἀντὶ νὰ ἐπιβαίνῃ τοῦ τεθρίππου ὁ βασιλεύς, τοποθετεῖ συνήθως ἐπ' αὐτοῦ, ἐπὶ χρυσηλάτου θρόνου, τὴν εἰκόνα τῆς νικοποιοῦ καὶ συστρατήγου Θεοτόκου τῆς δωρουμένης λαμπρὰς τὰς νίκας καὶ ταύτης ἔπεται λευκοῦ ἐπιβαίνων ἵππου, εἴτε καὶ πεζὸς, προπορευομένους ἔχων τοὺς συγγενεῖς καὶ συγκλητικούς. Οὕτως ἐθριάμβευσαν ἐπὶ παραδείγματι ὁ τε Ἰωάννης Ἰζιμισκῆς καὶ οἱ Κομνηνοὶ Μανουὴλ καὶ Ἰωάννης, ὧν ὁ

τελευταῖος πεζὸς ἠκολούθει τὸ τὴν Θεομήτορα φέρον ἄρμα.

Ἐναρξίς τῆς ἐκκινήσεως τῆς ἐν τῇ πόλει πομπῆς ἐγένετο ἐκ τῆς Χρυσῆς πόρτας τῆς προωρισμένης μόνον διὰ πομπικὰς εἰσόδους, τέρμα δὲ τῆς πορείας ἦτο ἡ *Χαλκῆ τοῦ Παλατίου*.

Ἴνα διανυθῆ τὸ διάστημα τοῦτο, ἄρκετὰ μακρόν, ἔπρεπε νὰ λάβωσιν οἱ πομπεύοντες τὴν μεγάλην ὁδὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν μέσην λεγομένην, καὶ διὰ διαφόρων ἀγορῶν, *φόρων* καλουμένων, εἰς τὰ ἱερὰ τῶν ὁποίων εἰσήρχετο καὶ προσήχετο ἢ ἥλλασεν ὁ βασιλεὺς, νὰ καταλήξωσιν εἰς τὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ *Σοφίας*, ἔνθα, κατατιθεμένων πολλάκις ὡς πρωτολείων δώρων τῷ Θεῷ τῶν στεμμάτων τῶν ἡττηθέντων ἡγεμόνων, ἀνεπέμποντο τῷ Θεῷ τὰ εὐχαριστήρια, προσφερομένου ἐνίοτε αὐτόθι τοῦ νικητικοῦ στεφάνου πρὸς τὸν νικητὴν βασιλέα ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου.

Μέχρις οὗτος ὅμως φθάσωσιν εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν οἱ βασιλεῖς καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ παρακείμενον μέγα παλάτιον, ὅπου καὶ κατάκοποι ἀνεπαύοντο, ἔπρεπε νὰ διέλθωσιν, ὡς εἶπον, διὰ τῆς μέσης καὶ τῶν ἀγορῶν, ἔνθα πάσης ἡλικίας καὶ τάξεως πολῖται, νέοι τουτέστι, γέροντες, παῖδες, μοναχοί, ἐργατικοί, πλούσιοι καὶ ξένοι ἀκόμη, λαμπαδηφοροῦντες πολλάκις, ἀνέμενον ἐν ἀγωνίᾳ νὰ ἴδωσι τοὺς διερχομένους αἰχμαλώτους, ἐπισήμους εἴτε καὶ μὴ, τιμαλφεῖς καὶ παραδόξους στολὰς φέροντας, καὶ τὰ ἀκολουθοῦντα διάφορα καὶ πλούσια λάφυρα, ἄρματα, ὄπλα, πολύτιμα ὑφάσματα, χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκεύη, ἀρώματα, σημαίας κ.τ.λ. (εἰκ. 4), ἔτι δὲ τὸν νικητὴν βασιλέα προπορευομένους καὶ ἐπομένους ἔχοντα ἄνδρας πεζοὺς καὶ ἐφίππους μετὰ χρυσῶν θωρακίων, σπαθίων καὶ κονταρίων, (εἰκ. 5) ὃν ὑπεδέχοντο διὰ χειροκρατημάτων καὶ ἐπευφημιῶν, ἐν αἷς ἔξεῖχε τὸ «ζῆθι, βασιλεῦ».

Ἦσαν δ' ὅλαι αἱ ὁδοὶ καὶ τὰ οἰκήματα, δι' ὧν διήρχετο ἡ πομπή, καταλλήλως δισκευασμένα καὶ κεκοσμημένα ὑπὸ εἰδικῶν ὑπαλλήλων ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τοῦ ἐπαρχοῦ τῆς πόλεως τελούντων, οἵτινες, κατὰ τὰ συνηθιζόμενα κατὰ τοὺς Ρωμαῖκοὺς θριάμβους, ἔφρόντιζον, ἵνα αἱ μὲν ὁδοὶ ἔχωσι καλῶς σαρωθῆ καὶ διὰ κλάδων μυρσίνης, δάφνης καὶ ἀνθέων τοῦ καιροῦ ἐπιστρωθῆ, αἱ θύραι δὲ καὶ οἱ τοῖχοι

τῶν οἰκιῶν καὶ ἐργαστηρίων εἶναι ἐστολισμένοι διὰ σταυρῶν καὶ ἀρτιπλεκῶν στεφάνων ἐκ ρόδων ἢ ἄλλων ἀνθῆων ἢ νεοδρέπτων φυλλάδων δένδρων.

Αἱ μαρτυρίαι πάντων τῶν συγγραφέων βεβαιοῦσιν ὅτι καὶ ἀργυρᾷ πολυκάνδηλα ἀνηρτῶντο εἰς τὰς ὁδοὺς ὡς καὶ

Εἰκ. 2. — Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν στολῇ θριαμβευτοῦ.

διάφορα χρυσᾷ καὶ ἀργυρᾷ σκεύη, οἱ οἰκοδεσπότες δὲ ἐφιλοτιμοῦντο ἀπὸ τῶν ἐξωστῶν τῶν οἰκιῶν των γὰ ἀναρτῶσι τάπητας ἢ μεταξωτὰ ὑφάσματα χρυσοῦρη, ἐφ' ὧν ὑπῆρχον καὶ ἱερὰ εἰκόνες ἐνυφασμένα. Εἰς ταῦτα ἄς προστεθῇ ὅτι καὶ εὐώδη ξύλα ἀνά διαστήματα ἐκαίοντο καὶ οἱ δρόμοι διὰ ροδοσταγμάτων καὶ ἄλλων μύρων ἐμυρρίζοντο καὶ ἐρραίνοντο.

Καὶ ἐπευφήμουν μὲν ραίνοντες μὲ ἄνθη καὶ μύρα τὸν παρερχόμενον βασιλέα οἱ θεώμενοι, παρὰ τὴν ὁδὸν ἢ ἀπὸ στεγῶν ἢ καὶ ἀπὸ ἱκρίων, πολλάκις καὶ τριωρόφων, ἀτάκτως ὁμως καὶ κατὰ τὸ δοκοῦν. Ὁρισμένας εὐφημίας διὰ τὸν νικητὴν βασιλέα εἶχον, πλὴν τῶν στρατιωτῶν, καὶ οἱ δῆμοι τῶν Πρασίνων καὶ Βενέτων, οἵτινες, τοποθετούμενοι εἰς ὄρισμένας θέσεις, δοχὰς καλουμένας, ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῆς προελεύσεως ὄρισμένου πραιποσίτου, ἀπήγγελλον τοὺς στίχους τῶν, οἵτινες ἦσαν ἢ κατὰ παράδοσιν, ἢ ἐποιοῦντο ὑπὸ λογίων ἀνδρῶν, ἀναλόγως τῆς περιστάσεως.

Καὶ τί μὲν οἱ δῆμοι τυπικῶς ἐπευφήμουν θὰ ἴδωμεν κατωτέρω τὸν ἐν τῷ ἵπποδρομίῳ θριάμβον περιγράφοντες. Ἐνταῦθα, ἵνα δώσωμεν ἰδέαν τινὰ τῶν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ᾄδόμενων καὶ ὑπὸ λογίων ποιουμένων εὐφημιῶν, θὰ ἀναφέρωμεν ὀλίγους στίχους ἐκ τῶν πολιτικῶν δεκαστίχων Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου, ποιηθέντας χάριν τῶν δήμων πρὸς εὐφημίαν Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ κατὰ τὴν ἐπινίκιον αὐτοῦ πρόοδον ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κασταμόνος.

ὦ! χαῖρε, χαῖρε, βασιλεῦ, χαῖρε τροπαιοφόρε,
οὐδ' εἶδεν ἥλιός ποτε τοιοῦτον βασιλέα,
οὐδ' ἥλιον ἑώρακεν Ἀνατολὴ τοιοῦτον

ὦ φλέγε, φλέγε, νικητά, φλέγε τοὺς πολεμίους
καὶ καθαρὰν τῇ πόλει σου βράβευσον τὴν ἡμέραν.
Ζῆς αἰῶνας εἰς μακροῦς, ἀπείρους εἰς ἡλίους
νικῶν, ζωγρῶν, τροπαιουχῶν, σκυλεύων, ἀριστεύων
καὶ πάντα ὑποσπόνδους σοι τιθεὶς τοὺς πολεμίους.

Οἱ στρατιῶται εὐφημοῦντες ἔλεγον τὴν μεγάλην εὐφημίαν, περὶ ἧς κατωτέρω.

Τέλος ἄς σημειωθῇ ὅτι μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ θριάμβου ἐγίνοντο ἀπονομαί τίτλων ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ πλείσται δωρεαὶ ἐδίδοντο εἰς τοὺς πολίτας.

Ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος, δὲν κρίνω ἄσκοπον ν' ἀναφέρω δι' ὀλίγων πῶς ἐγένετο ἡ θριαμβικὴ εἰς Κωνσταν-

τινούπολιν πάροδος Μιχαήλ Η' τοῦ Παλαιολόγου, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Στρατηγοποῦλου ἀνάκτησιν τῆς πόλεως, τοῦτο δέ, διότι διαφέρει ἔν τισιν τῶν ἄλλων βασιλικῶν ἐπινικίων προελεύσεων.

Μὴ παρόντος τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ Πατριάρχου

Εικ. 3. — Ὁ Ἡράκλειος θριαμβεύων ἀπὸ τῶν Περσῶν.

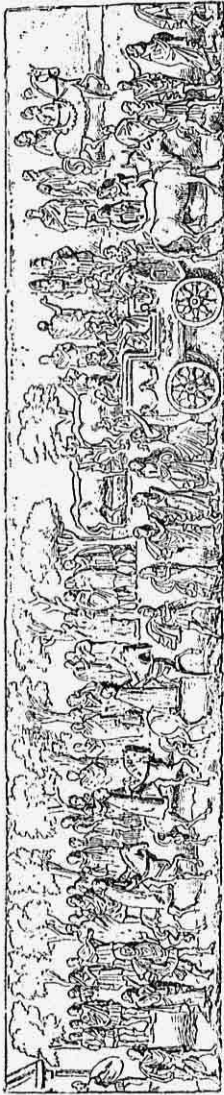
χου, ἐφ' ἑνὸς τῶν πύργων τῆς Χρυσῆς πόρτας, ἦτις κατὰ τὸν χρονολόγιον ἦνοικτο χρονία, ἀνῆλθεν ὁ μητροπολίτης Κυζίκου Γεώργιος, κρατῶν εἰκόνα Θεοτόκου τῆς ὀδηγητρίας καὶ ἤρχισε ν' ἀπαγγέλλῃ εὐχαριστηρίους εὐχὰς ἐπὶ τῇ ἀνακτίσει, ἔτι δὲ δεήσεις ὑπὲρ τοῦ βασιλέως, τοῦ κλήρου, τῆς πόλεως καὶ τῶν οἰκητόρων αὐτῆς. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ βασιλεὺς, ὅστις

ἐπεθύμει νὰ εἰσέλθῃ θεοπρεπῶς μᾶλλον ἢ βασιλικῶς, πλησιάζας καὶ ἀφαιρέσας τὴν καλύπτραν, ἐγονυπέτησε καὶ εἶτα ἔπεσε χαμαί, τὸ αὐτὸ δὲ ἔπραξαν καὶ πάντες οἱ συνοδεύοντες αὐτόν. Μετὰ τὸ τέλος τῆς πρώτης εὐχῆς ἀνέστη μετὰ τῶν ἀκολουθούντων καί, ἑκατοντάκις τὸ κύριε ἐλέησον ἐπιβοήσας μετ' αὐτῶν, πάλιν ἐγονυπέτησε, τοῦτο δ' ἐπανελάβε πολλάκις, μέχρι τῆς λήξεως τῶν εὐχῶν. Μετὰ ταῦτα πεζὸς καὶ βραδέως χωρῶν, ἔχων δὲ προπορευομένην τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, ἔφθασεν εἰς τὴν Χρυσὴν πόρταν καὶ ταύτην διαβάς κατηυθύνθη εἰς τὴν μονὴν τοῦ Στουδίου, ἔνθα ἀφῆκε τὴν εἰκόνα. Ἐκεῖθεν, ἐπιβάς ἵππου, ἦλθεν εἰς τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Σοφίας καὶ εὐχαριστήσας, κατὰ τὸ σῦνηθες, κατήντησεν εἰς τὸ μέγα παλάτιον.

Καὶ ταῦτα μὲν προκειμένου περὶ θριαμβοῦ, ὃν ἐτέλει ὁ στρατηγῶν βασιλεὺς, ὁ ἔχων ἀπόλυτον πρὸς τοῦτο δικαίωμα. Ἄν ὁ νικήσας ἦτο ἀπλοῦς στρατηγός, τότε οὗτος ἢ ἔπεμπε τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὰ λάφυρα εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ταῦτα δ' ἐθριαμβεύεν ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ ἢ, λαμβάνων τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ βασιλέως, ἐτέλει αὐτὸς θριαμβοῦν, δεικνύων διὰ μέσου τῆς πόλεως αἰχμαλώτους καὶ λάφυρα καὶ καταλήγων διὰ βραδείας πορείας εἰς τὸν ἵπποδρομον, ἔνθα ἐγένετο ὁ ἐπὶ ἵπποδρομίῳ θριαμβος, τὸν ὁποῖον θὰ περιγράψω κατωτέρω.

Εἰς πάσας τὰς ἀνωτέρω περιπτώσεις δὲν ἐπετρέπετο νὰ εἰσέλθῃ ὁ στρατηγός διὰ τῆς Χρυσῆς πόρτας· σημεῖον ἐκκινήσεως ὠρίζετο εἰς αὐτὸν ἄλλο καὶ δὴ ἢ οἰκία του· οὐδ' ἦτο ἐπιτετραμμένον νὰ θριαμβεύσῃ οὗτος ἐποχούμενος ἄροματος ἢ ἵππου, ἀλλὰ πεζῇ βαδίζων. Ἐλαμβάνετο, ὡς παρατηρεῖ ὁ ἀναγνώστης, πρόνοια, ἵνα μὴ τιμᾶται ὑπὲρ τὸ δέον ὁ στρατηγός, τοῦτο δὲ χάριν τοῦ βασιλικοῦ γοήτρου, ἀλλὰ πολλάκις καὶ χάριν ἀσφαλείας τοῦ θρόνου.

Καὶ ἔβλεπον μὲν οἱ πολῖται καθ' ὅλην τὴν ἀπὸ τῆς Χρυσῆς πόρτας μέχρι τῆς Χαλκῆς τῶν ἀνακτόρων διαδρομὴν τοὺς θριαμβεύοντας καὶ θριαμβευομένους, ὁ τόπος ὅμως ἐν ᾧ κυριολεκτικῶς ἀπήλανον οὗτοι τοῦ θεάματος ἦτο ὁ προσφιλέως των ἵπποδρομος. Ἐκεῖ ὀρίζοντες ἵπποδρομίας οἱ βασι-

Εικ. 4. — Παρέλασις, μίγματέτων και λαφύρων.

λεῖς, συνήθως τὴν ἐπομένην τῆς θριαμβευτικῆς εἰσόδου τῶν ἢ καὶ κατ' ἄλλην ἡμέραν, ἂν περὶ θριάμβου στρατηγοῦ ἐπρόκειτο, ἐπεδείκνυον εἰς τὸν ἐπευφημοῦντα λαὸν τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὰ λάφυρα.

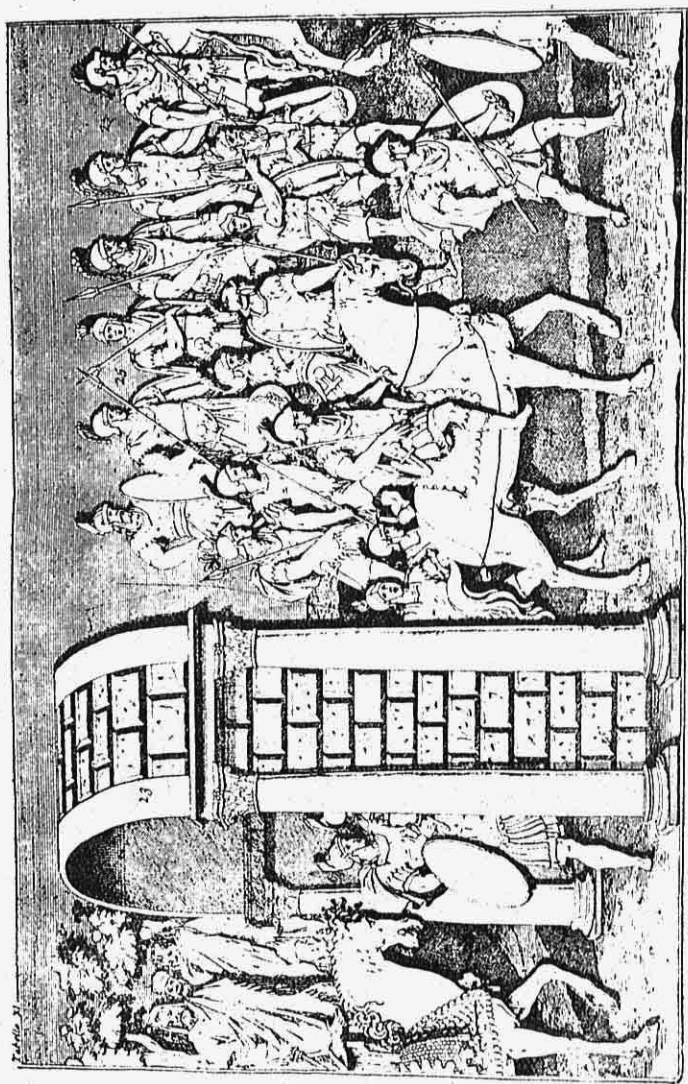
Ὁ ἐπινίκιος θρίαμβος ἐν τῷ ἵπποδρομίῳ ἐτελεῖτο ὡς ἑξῆς.

Εἰδικοί ἄνδρες ἐπινικίριοι καὶ ταξεῶται καλούμενοι, ἔφερον εἰς τὸν ἵπποδρομον τοὺς τε δεσμίους καὶ τὰ σκύλα καὶ λάφυρα καὶ ἄρματα καὶ δόρατα καὶ σημαίας, ἐκεῖ δ' ἐρχόμενος ὁ πρωτονοτάριος τοῦ δρόμου, ἐφ' ὅσον τὰ κομισθέντα δὲν ἦσαν πολλά, τὰ ἐτοποθέτει ἐφ' ἑνὸς στίχου ἀπὸ τῆς βαλβίδος μέχρι τοῦ καμπτοῦ τοῦ Βενέτου, εἰδεμῆ, ἐπὶ δύο.

Παρὰ τὸν καμπτὸν ἐτοποθέτει τὰ ἄρματα, ἔχομένως δὲ τὰ σκύλα καὶ λάφυρα, μετὰ τὰ δόρατα καὶ τὰς σημαίας καὶ τέλος τοὺς δεσμίους, παρ' οὓς τὰς καμήλους καὶ τοὺς ἵππους, ἂν ὑπῆρχον τοιοῦτοι.

Μετὰ τὴν διόρθωσιν τῶν ὑπὸ τοῦ νικητοῦ στρατηγοῦ ἢ ναυάρχου κατὰ τὴν ἐπιθεώρησιν παρατηρηθεισῶν ἀτελειῶν καὶ μετὰ τὴν κατὰ τὸ εἰωθὸς σταυροειδῶς κατασφράγισιν τοῦ λαοῦ ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ καθίσματος, ἢ παρέλασις ἤρχιζε. Πρῶτα παρήλανον τὰ ἄρματα, μετὰ ταῦτα τὰ σκύλα καὶ λάφυρα φερόμενα ἐπὶ διφθερῶν ἢ ἐνδρομίδων, ἵνα μὴ ρυπαίνωνται ὑπὸ πηλοῦ ἢ κονιορτοῦ, ἔπειτα τὰ δόρατα μετὰ τῶν σημαιῶν καὶ τέλος οἱ δέσμιοι. Ἐν δεδομένη στιγμῇ καὶ κατόπιν νεύματος, οἱ δημόται τῶν Πρασίτων καὶ Βενέτων καὶ οἱ ψάλται ἄρχονται τῆς μεγάλης εὐφημίας τρις ἐπαναλαμβανομένης· «πολλὰ τὰ ἔτη τῶν βασιλέων» «κοσμοσυστάτων βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη» «ἀνδρειοτάτων βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη» «νικητῶν βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη» «ἐχθρολετῶν βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη» «αὔξοι ἢ βασιλεία τῶν Ρωμαίων» «αὔξοι ἢ νίκη καὶ εὐτυχία τῶν Ρωμαίων» «αὔξοι ἢ ἀνδρεία τοῦ λαοῦ Κυρίου» «μεγάλων βασιλέων καὶ αυτοκρατόρων πολλὰ τὰ ἔτη» «πολυχρόνιον ποιήσοι ὁ Θεὸς τὴν ἁγίαν βασιλείαν ὑμῶν εἰς πολλὰ ἔτη».

Ἐφ' ὅσον διαρκεῖ ἡ μεγάλη αὕτη εὐφημία, οἱ δέσμιοι κεῖνται πρηνεῖς ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τὰ δόρατα αὐτῶν καὶ τὰς σημαίας ἔχουσιν ἀναστρέψει οἱ συνοδεύοντες αὐτοὺς ταξεῶ-

Εικ. 5. — Θρακική πορεία βασιλέως.

ται εἰς ἔνδειξιν ὅτι ἥλλαξαν πλέον δεσπότην καὶ εἰς τὴν ἔξουσίαν νέου κυρίου ὑπάγονται. Ἐὰν μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων εὐρίσκειται καὶ ὁ ἡγεμὼν αὐτῶν, τότε ἀναγκάζεται καὶ οὗτος, ὡς συνέβη μὲ τὸν Βανδηλον Γελίμερ, ὑπὸ τοῦ νικητοῦ στρατηγοῦ ὀδηγούμενος, νὰ πέσῃ πρηνὴς πρὸ τοῦ βασιλέως καὶ νὰ προσκυνήσῃ αὐτόν. Ἐνίοτε τὸν οὕτω τεταπεινωμένον ἡγεμόνα πατεῖ ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τοῦ τραχήλου, βωῶντος τοῦ δήμου· «ἐπὶ ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπέβης καὶ ἐπάτησας λέοντα καὶ δράκοντα».

Ληξιάσης τῆς εὐφημίας, οἱ δέσμοι ἀνίστανται καὶ τὰ δόρατα καὶ αἱ σημαῖαι λαμβάνουσι τὴν κανονικὴν τῶν θέσιν. Ἄν διατάξῃ ὁ βασιλεὺς, οἱ πρὸ μικροῦ πομπευόμενοι κάθηνται εἰς τὰς βαθμίδας τοῦ ἵπποδρομοῦ καὶ θεῶνται τὴν συνήθη ἀκολουθίαν τοῦ ἵπποδρομοῦ, εἰδεμὴ ἀπομακρύνονται μετὰ τῶν λαφύρων, σκύλων, ἀρμάτων καὶ σημαίων.

Ἐνταῦθα ὀφείλω νὰ παρατηρήσω ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ἦσαν πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους ἀρκούντως ἐπιεικεῖς κατὰ ἢ καὶ μετὰ τὴν τέλεσιν τοῦ θριάμβου. Τοὺς ἐταπεῖνουν μὲν κατὰ τὸν θριάμβον ἀφαιροῦντες ἐν δημοσίοις φόροις ἀπ' αὐτῶν τὰ βασιλικά παράσημα, ἐὰν ἦσαν βασιλεῖς, ὡς συνέβη ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Ἰζμιακῆ μὲ τὸν ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων Βορίσην, καὶ τοὺς ἠνάγκαζον νὰ πίπτωσι πρηνεῖς καὶ νὰ προσκυνῶσι τὸν βασιλέα, μετὰ τὴν λῆξιν ὅμως τοῦ θριάμβου βλέπομεν αὐτούς, καὶ δὴ τοὺς κατέχοντας ὑψηλὰ ἀξιώματα, τυγχάνοντας περιποιήσεων καὶ ὑποστηρίξεως ἀπὸ μέρους τοῦ βασιλέως. Τοῦ σκληροῦ ἐθίμου τῆς σφαγῆς αἰχμαλώτων πομπευθέντων, ὅπερ ἦτο τόσον σύνηθες ἐν Ρώμῃ, ἀπαξ εὖρον μνειάν ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου, διατάξαντος νὰ σφαγῶσιν οἱ κομισθέντες Βούλγαροι αἰχμαλῶτοι ἔξω τῆς Χρυσῆς πόρτας.

Ἰδιαιτέρως πρέπει νὰ μνημονευθῇ καὶ ὁ ἐπὶ καθυποτάξει Σαρακηνῶν μετὰ λιτανείας τελούμενος θριάμβος ἐπινικίων ἐν τῷ φόρῳ τοῦ Κωνσταντίνου.

Ὁ βασιλεὺς ἐκκινῶν τῶν ἀνακτόρων καὶ ἔχων προπορευόμενον τὸν μέγαν σταυλόραχην βαστάζοντα τὸ βασιλικὸν δόρυ μετὰ τῆς σημαίας τῆς φερούσης κατὰ τὸ ἄνω μέρος τὸν

τίμιον καὶ νικοποιὸν σταυρόν, διευθύνεται εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν καὶ παρὰ τὸ ἅγιον φρέαρ συναντᾷ τὸν Πατριάρχην, μεθ' οὗ καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸν ναόν. Ἐκεῖ, ἄφ' οὗ ψαλῶσι τὰ πρόσφορα εἰς τὴν περίστασιν Θεοτόκια ἦτοι «προστασία φοβερά» «ἐπὶ σοὶ χαίρει» «τεῖχος ἀκαταμάχητον» «τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια», ἐνίοτε δὲ καὶ νέα ἐπίκαιρα τροπάρια, ἀπέρχεται μετὰ λιτανείας, προπορευομένου πάντοτε τοῦ μεγάλου σταυλάρχου, εἰς τὸν φόρον τοῦ Κωνσταντίνου καὶ λαμβάνει θέσιν ἐπὶ τῶν μαρμαρίνων ἀναβαθμῶν τοῦ ἐκεῖ ἱσταμένου κίονος.

Κατὰ τὸν ἐπινίκιον τοῦτον θρίαμβον πομπεύονται μόνον αἰχμάλωτοι δέσμοι, τὰ τῆς διακομιδῆς καὶ τοποθετήσεως τῶν ὁποίων ἔχουσιν ἀναλάβει οἱ ἐν τῷ κατὰ τὸν ἱππόδρομον θρίαμβῳ μνημονευθέντες ὑπάλληλοι, οἱ ἐπινικίριοι δῆλα δῆ, οἱ ταξεῶται καὶ ὁ πρωτονόριος τοῦ δρόμου.

Κομισθέντων λοιπὸν τῶν αἰχμαλώτων δεσμιῶν καὶ τεθέντων ἐν τῷ μέσῳ τοῦ φόρου ἐπὶ μιᾶς γραμμῆς, ἄρχεται ὁ ψάλλτης ἄδων μετὰ μέλους τὴν ἐπινίκιον ᾠδὴν, ἣν ἔψαλαν οἱ παῖδες Ἰσραὴλ διαβάντες τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν· «ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται· ἵππον καὶ ἀναβάτην ἔρριψεν εἰς θάλασσαν».

Μετὰ ταῦτα ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον καὶ τοὺς στρατηγοὺς τοὺς μετασχόντας τῆς κατὰ τῶν Σαρακηνῶν ἐκστρατείας ἢ ἀπὸ τὸν ἀρχιναύαρχον καὶ τοὺς ναυάρχους, ἂν ἡ νίκη εἶναι ναυτική, παραλαμβάνει τὸν Ἀμην, ἦτοι ἀρχηγὸν τῶν Σαρακηνῶν καὶ τοποθετεῖ αὐτὸν πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ Βασιλέως, ὅστις, εἰς ἔνδειξιν ὑποταγῆς, τὸν πατεῖ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διὰ τοῦ δεξιοῦ ποδός. Τότε ὁ μέγας αὐλάρχης θέτει ἐπὶ τοῦ τραχήλου τοῦ πεσόντος τὸ βασιλικὸν δόρυ καὶ ἀμέσως πίπτουσιν ἐπὶ τῆς γῆς πρηνεῖς πάντες οἱ δέσμοι, ὧν τὰ δόρατα μετὰ τῶν σημαίων ἀναστρέφουσιν οἱ ταξεῶται. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ψάλλτης ψάλλει τὴν καὶ ἐν τῷ πεδίῳ, τῆς μάχης μετὰ νίκην, ψαλλομένην νικητήριον ἐπιφώνησιν. «Τίς Θεὸς μέγας, ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν; Σὺ εἶ ὁ Θεὸς ὁ ποιῶν θαυμάσια»· ἐπακολουθεῖ εὐχὴ καταλήγουσα εἰς τὸ «ὑπὲρ τοῦ ὑποτάξαι ὑπὸ τοὺς

πόδας αὐτῶν πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον», ὁ παριστάμενος λαὸς ἀναφωνεῖ τεσσαρακοντάκις τὸ κύριε ἔλεησον, καὶ τοῦ παρισταμένου Πατριάρχου λέγοντος «ὅτι ἔλεήμων καὶ φιλόανθρωπος θεὸς ὑπάρχεις», ἀνεγείρονται καὶ ἀπομακρύνονται οἱ δέσμοι καὶ ἐκεῖνος ὃν πατεῖ ὁ βασιλεὺς, τῶν δήμων εὐφημούντων τὴν μεγάλην εὐφημίαν, ἣν ἀνέφερα ἀνωτέρω ὁμιλῶν περὶ τοῦ ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ ἀγομένου θριάμβου.

Τῆς τελετῆς ληξάσης, ὁ μὲν βασιλεὺς ἀπέρχεται ἔφιππος εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἀφ' οὗ πρῶτον ἀλλάξῃ ἐν τῷ ναῷ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐν τῷ φόρῳ, εἰς τὸ Πατριαρχεῖον δ' ὁ Πατριάρχης, ὄνου ἐπιβαίνων.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω συντόμου περιγραφῆς φαίνεται σαφῶς ὅτι ἐν Κωνσταντινουπόλει μέχρι τοῦ Π' αἰῶνος ὑπερμεσοῦντος ἐτελοῦντο κατὰ διαστήματα θριάμβοι εἴτε ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ εἴτε ἐν τῷ φόρῳ εἴτε καὶ ἀνὰ τὴν πόλιν μέσση, ἐκκινούσης τῆς πομπῆς, ἀπὸ τῆς Χρυσῆς πόρτας καὶ καταληγούσης εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν καὶ τὴν Χαλκῆν τῶν ἀνακτόρων, ἃν ὁ θριαμβεύων ἦτο βασιλεὺς.

Νῦν, πεσοῦσης τῆς Πόλεως, δὲν προστρέχει πλέον ὁ λαὸς τοῦ Βυζαντίου, ἵνα ὑμνήσῃ διὰ τῶν μέχρι οὐρανοῦ ἐξικνουμένων ἐπευφημιῶν τὸν νικητὴν στρατηγὸν ἢ βασιλέα, οὐδὲ διασχίζει πλέον τὰς ὁδοὺς ἢ μακρὰ πομπὴ τῶν αἰχμαλώτων καὶ λαφύρων. Οὐδεὶς ἀκούει τοὺς δήμους ψάλλοντας «αὔξοι ἡ νίκη καὶ εὐτυχία τῶν Ρωμαίων» «αὔξοι ἡ ἀνδρεία τοῦ λαοῦ Κυρίου».

Ἄς εὐχηθῶμεν οἱ μεγάλοι χρόνοι νὰ μὴ παρῆλθον ἀνεπιστρεπτει καὶ ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι, Θεοῦ εὐδοκοῦντος, θὰ κατασηνώσῃ καὶ πάλιν Ἑλληνικὰ στρατεύματα πρὸ τοῦ λιβαδίου τῆς Χρυσῆς πόρτας καὶ θ' ἀνοιχθῇ καὶ πάλιν αὕτη, διὰ νὰ διέλθωσιν ἐν θριάμβῳ Ἕλληνες νικηταὶ εἰς τὴν πατρικὴν κληρονομίαν ἀποκαθιστάμενοι.

Τίς Θεὸς μέγας, ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν;